

Fot. A. Wentkowska

PSY W STAJNI AUGIASZA,

czyli o regulacjach prawnych w sprawie psów ratowniczych

dr n. pr. Aleksandra Wentkowska

Katedra Teorii i Filozofii Prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego
Pełnomocnik Terenowy Rzecznika Praw Obywatelskich w Katowicach

Jak wynika ze statystyk policyjnych, każdego roku w Polsce ginie ok. 17–20 tys. osób, z których nigdy nie odnajduje się ok. 2 tys. Szczególnie niepokojące dane sygnalizują, że od trzech lat liczba zaginięć wzrasta co roku o kolejne 2 tys. Policja stworzyła oraz stale udoskonala system poszukiwania osób zaginionych. Przyjęte procedury bywają jednak niedoskonałe, co sprawia, że niekiedy poszukiwania rozpoczynają się zbyt późno, zwłaszcza w sytuacjach, w których decydującą rolę odgrywa czas. Ponadto niejasno określone pozostają kryteria włączania w poszukiwania psów ratowniczych, których skuteczność jest często niedoceniana.

W zakresie współdziałania Policji z grupami poszukiwawczo-ratowniczymi należy wskazać, że w wyniku nawiązanej współpracy Komendy Głównej Policji z Państwową Strażą Pożarną w zakresie poszukiwań osób zaginionych prowadzonych w terenie podpisano porozumienie między Komendantem Głównym Państwowej Straży Pożarnej a Komendantem Głównym Policji z dnia 12 czerwca 2001 r. o współdziałaniu Państwowej Straży Pożarnej i Policji. W celu wprowadzenia w życie założeń porozumienia opracowano „Procedury i algorytmy dysponowania Specjalistycznych Grup Poszukiwawczo-Ratowniczych Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego

Trening koncentracji uwagi psa. Fot. A. Wentkowska

do działań poszukiwawczych prowadzonych w terenie”, które zostały wdrożone do stosowania z dniem 1 grudnia 2014 r.¹ Realizując zobowiązania porozumienia, na wniosek Policji do działań poszukiwawczych prowadzonych w terenie mogą być użyte Specjalistyczne Grupy Poszukiwawczo-Ratownicze (SGPR) Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. Wniosek o zadysponowanie SGPR może zostać złożony podczas działań poszukiwawczych osób zaginionych kategorii pierwszej. Do działań poszukiwawczych mogą być zadysponowani z SGPR przede wszystkim przewodnicy z psami poszukiwawczymi posiadający ważną terenową specjalność ratowniczą klasy I² oraz nawigatorzy wspomagający działania zespołów poszukiwawczych.

Psy ratownicze wykorzystywane są do poszukiwania osób zaginionych w terenie otwartym, stałym, takim jak lasy, łąki, góry, w terenie wodnym, zurbanizowanym (psy terenowe), czy wreszcie na obszarach klęsk żywiołowych, katastrof i wypadków (psy gruzowiskowe).

Psy te wskazują każdą żywą osobę znajdującą się w terenie, w szczególności trudnym, jak np. osobę przysypaną gałęziami, uwięzioną w osuwiskach, pod gruzami zawalonych obiektów budowlanych, pod śniegiem, czy też znajdującą się na wysokości. Zespół przewodnik – pies pokonywać może podczas jednej akcji do kilkudziesięciu kilometrów pieszo (często w bardzo trudnym i niedostępnym terenie, pracując niezależnie od warunków atmosferycznych, o każdej porze roku) w poszukiwaniu osoby zaginionej.

PRACA WĘCHOWA PSA RATOWNICZEGO

Z doświadczeń wynika, że psi węch jest absolutny – w sprzyjających warunkach pies może efektywnie tropić zwierzyńnię nawet po 48 godzinach od chwili pozostawienia śladu. Wrażliwość węchu zależna jest od warunków zewnętrznych, a zwłaszcza od wilgotności i temperatury powietrza. Pies wykrywa zapach w większości za pomocą nosa przy opuszczonej głowie na dół, tak zwanym „dolnym wiatrem”, bowiem tam koncentrują się przede wszystkim bodźce zapachowe; są rów-

nież rasy psów, które posługują się tzw. „górnym wiatrem”. Ta wysoka wrażliwość na zapachy powoduje, że pies ratowniczy jest szczególnie ceniony, ponieważ mimo wysokiego poziomu rozwoju nauki i techniki nie istnieje żadne urządzenie techniczne, które obecnie mogłoby zastąpić nos psa³.

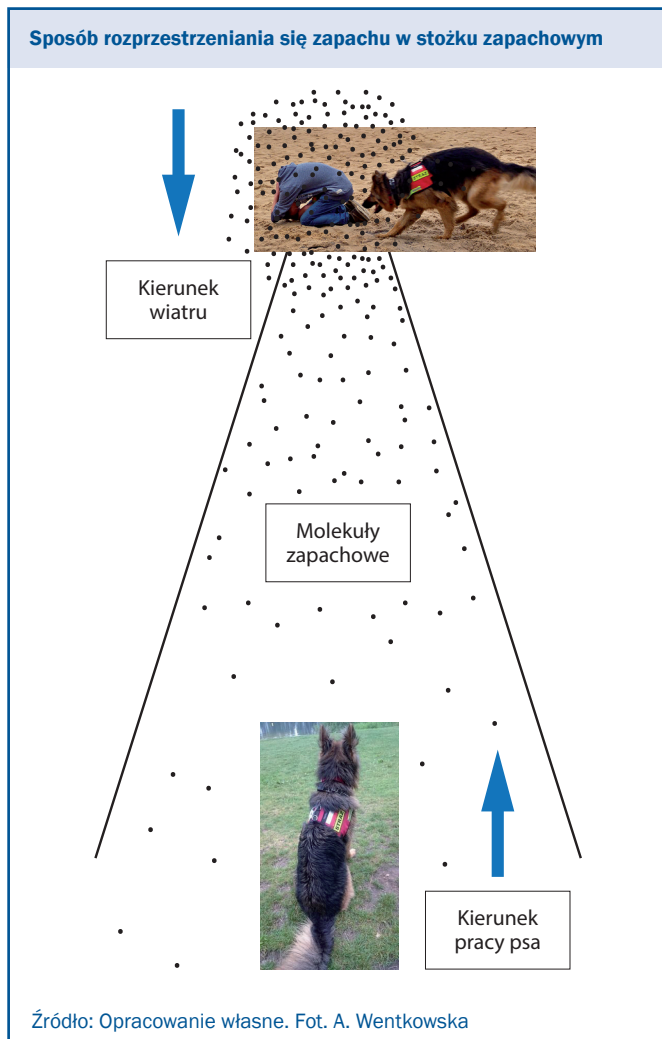
Minimum cząsteczek zapachowych wystarczających do wzbudzenia reakcji receptorów węchowych u psów, czyli najniższe stężenie wonnej substancji zmieszanej z powietrzem, wywołujące uczucie zapachu, okreś-

lane jest w kynologii jako próg wyczuwalności. Ścieżka śladu to mieszanina widocznych (przedmiotów) i niewidocznych gołym okiem (np. łusek naskórka, kropelek potu) elementów terenu, jak i elementów pozostawionych przez człowieka poruszającego się w jakimś terenie. Zapach elementów naniesionych przez człowieka określany jest jako zapach podstawowy (pierwszorzędny) śladu, a zapach elementów terenu zmienionych na skutek kontaktu z człowiekiem nazywa się zapachem dodatkowym (drugorzędny) śladu⁴. Zapach podstawowy jest

Ćwiczenia gruzowiskowe. Fot. M. Podgrodzki

TYPY PSÓW RATOWNICZYCH

niepowtarzalny, przypisany tylko jednemu człowiekowi, a dodatkowy jest taki sam dla każdego człowieka poruszającego się w danym terenie, będzie zaś inny dla tego samego człowieka chodzącego po różnych podłożach.

Cząsteczki zapachu unoszone przez wiatr od osoby lub przedmiotu tworzą tzw. stożek zapachu (nazwa umowna). Stężenie zapachu jest najsilniejsze blisko jego źródła, nazywanego wierzchołkiem stożka, i zmniejsza się stopniowo wraz ze wzrostem odległości od tego źródła. Pies, wchodząc w „stożek”, znajduje rozproszone, nieliczne cząsteczki i poruszając się w stożku, analizuje stężenie zapachu. Naturalnym dążeniem każdego psa jest poszukiwanie największego stężenia cząsteczek interesującego zapachu, czyli znalezienie jego źródła⁵.

Na styl pracy psa tropiącego składają się następujące elementy: prędkość poruszania się, węszenie dolnym lub górnym wiatrem, samodzielne sprawdzanie miejsca kontynuacji śladu po przejściu z jednego podłoża na inne, samodzielne odnajdywanie śladu dzięki krążeniu od miejsca, gdzie zapach zanikł, do miejsca, gdzie jest wystarczająco intensywny, by tropiciel mógł kontynuować pracę, a wreszcie analizowanie śladów, czyli ignorowanie zapachów zwodniczych⁶.

Efekty pracy węchowej psów pracujących są uzależnione od:

- warunków meteorologicznych i klimatycznych – upał i niskie ciśnienie oddziałują na jego organizm bardziej ujemnie niż niskie temperatury; podwyższona wilgotność powietrza oraz podłoża sprzyja dłużej utrzymywaniu woni śladu,

co ułatwia pracę węchową psa; czas utrzymywania się woni na śladzie jest odwrotnie proporcjonalny do siły wiatru;

- pory roku i pory dnia – najdogodniejsze miesiące w tresurze węchowej to kwiecień, maj, czerwiec, wrzesień, październik i listopad ze względu na umiarkowane ciepło i zwiększoną wilgotność powietrza, co ułatwia pracę węchową;
- charakteru i pokrycia podłoża – woń tropu długo utrzymuje się na wilgotnej, spulchnionej ziemi, na łąkach z niską trawą, w lesie, na torfiastym podłożu oraz na świeżym śniegu; najdogodniejszy dla pracy węchowej psa jest teren równinny lub lekko pofałdowany i zarośnięty;
- właściwości śladu;
- cech indywidualnych psa i jego przewodnika⁷.

TYPY PSÓW RATOWNICZYCH

Głównymi czynnikami decydującymi o przyjęciu psa w poczet psów służbowych są jego predyspozycje do pracy, jak np. wielkość i budowa ciała, odporność na niekorzystne warunki atmosferyczne, brak agresywności wobec ludzi, zdolność uczenia się i posłuszeństwa oraz zrównoważenie. Jak wskazuje A. Brzezicha: „do zaawansowanego szkolenia na stopień psa towarzyszącego, obronnego, tropiącego lub specjalistycznego nadają się psy tylko tych ras, które odpowiadają warunkom psychicznym i fizycznym, stosownie do zadań, jakie mają wykonywać”⁸.

Po raz pierwszy psy ratownicze w Polsce zostały użyte podczas akcji w marcu 1968 r. na lawinisku w Białym Jarze. Były to psy przywiezione z Horskiej Służby. Dzięki nim odszukano dziesięć martwych ofiar tej tragedii. Po obserwacji pracy psów Piotr Lucerski – wolontariusz GOPR postanowił zapoczątkować prace psów ratowniczych na terenie Karkonoszy.

Podstawowy podział psów wykorzystywanych w ratownictwie obejmuje:

- psy lawinowe,
- psy terenowe,
- psy gruzowiskowe,
- psy wodne,
- psy tropiące,
- psy zwłokowe⁹.

Psy ratownicze nie pracują na śladzie ani nie potrzebują próbki zapachowej, gdyż pracują tzw. „górnym wiatrem”. Różnica pomiędzy psem tropiącym (*trailing dog*) lub śledzącym (*tracking dog*) a psem ratowniczym (*air-scenting dog*) związana jest z pracą na materiale podanym (lub nie) do nawąchania, śladem osoby lub namierzaniem zapachu z powietrza¹⁰. Pies tropiący bez zapachu przedmiotu osoby czy punktu, w którym dana osoba była ostatnio widziana, nie może skutecznie działać. Pies tropiący również powinien być nauczony oznaczania przedmiotów, ale priorytetem jest znalezienie człowieka – jeśli pójście górnym wiatrem ma mu ułatwić zadanie i skrócić czas poszukiwania, to taki pies powinien natychmiast porzucić ślad zostawiony na ziemi. Natomiast pies śledzący idzie po ścieżce zostawionej przez nieznaną osobę (np. przestępcę), jeśli żaden zapach przedmiotu nie jest mu dostępny. Powinien on iść cały czas tak, jak prowadzi go ślad pozostawiony na ziemi, od początku do końca – dlatego takie psy preferowane są do służby w Policji, gdyż pomagają znajdować np. dowody rzeczowe porzucone po drodze. W sposób ogólny i uproszczony moż-

Trening ratownictwa wodnego. Fot. A. Wentkowska

na opisać, iż tam, gdzie kończy się praca psa tropiącego, tam rozpoczyna się praca psa ratowniczego. Pies tropiący pracuje w pierwszych godzinach od zaginięcia, kiedy ślad zapachowy jest najintensywniejszy. Pies ten ma możliwość wybierania „wiatru”, aby zwiększyć swoją skuteczność, a pies śledzący może poruszać się tylko dolnym wiatrem. Kiedy pies tropiący, nadając kierunek poszukiwań, kończy swoją pracę, zaczyna ją pies ratowniczy. Pies ratowniczy przeszukuje sektory, odbiegając od przewodnika na duże odległości i ściągając zapach nawet z 500–800 m. Dla psa ratowniczego czas rozkładania się zapachu nie odgrywa roli, szuka żywej osoby, molekuł zapachowych unoszących się w powietrzu i będących informacją o jego źródle. Jeśli osoba żyje, pies ratowniczy wskaże ją bez względu na upływający czas.

Wśród tysięcy przypadków zaginięć, znane są przypadki takie jak np. zaginięcie 36-letniej kobiety, która wraz z 9-miesięczną córką opuściła mieszkanie. Istniało prawdopodobieństwo, że kobieta chce popełnić samobójstwo. Rejon poszukiwań został podzielony na sektory, do których zostały przydzielone zastępy wraz z ratownikami Państwowej Straży Pożarnej i Ochotniczej Straży Pożarnej oraz z przewodnikami psów

ratowniczych. Kobieta wraz z dzieckiem została odnaleziona. W innej sprawie zaginioną 82-letnią staruszkę odnalazły po prawie dobie m.in. wezwane zespoły ratownik – pies. Często osobami zaginionymi bywają również dzieci czy też osoby z upośledzeniami psychicznymi. Przypadki te, jak również ich liczba, wskazują na szerokie wykorzystywanie psów ratowniczych, które okazują się nieocenione w tradycyjnych metodach poszukiwawczych.

Nie wszystkie poszukiwania kończą się odnalezieniem osób żywych, jak w przypadku poszukiwania zwłok z wykorzystaniem specjalnie do tego

szkolonych psów. Psy zwłokowe przechodzą ten sam cykl szkoleniowy co wszystkie psy ratunkowe. Różnica polega jedynie na lokalizowaniu innego rodzaju bukietu zapachowego w przeszukiwanym terenie. Niektóre psy mogą być szkolone zarówno pod kątem wyszukiwania osób zaginionych, jak i zwłok. Zalecane jest jednak zawężenie specjalizacji do jednej dziedziny. W Stanach Zjednoczonych psy bywają wysyłane do przeszukania konkretnego terenu z komendą na lokalizowanie wyłącznie zapachu związanego z człowiekiem żywym. Dopiero po otrzymaniu kolejnej komendy lokalizują tylko zapach związany z martwymi ludźmi. Psy zwłokowe mogą również z łodzi wyczuć zwłoki w wodzie, wspomagając działania grup wodno-nurkowych, co znacznie zawęża obszar poszukiwań i skraca czas pracy nurków. Psy do poszukiwania zwłok są powszechnie wykorzystywane w ostatnim etapie akcji ratunkowej. W czasie pracy na gruzowisku wskazują miejsce zakopania zwłok, lokalizując je po zapachu. Tak było w sytuacji poszukiwań dwóch zaginionych górników na terenie KWK Wujek „Ruch Śląsk” w czerwcu 2015 r. Sprowadzono przewodnika z psem, który porównywał próbki zapachowe pobrane z kilku punktów miejsca zdarzenia. Po kil-

SPOSOBAMI OZNACZANIA PRZEZ PSA ODNALEZIENIA OSOBY ŻYWEJ SĄ:

- szczekanie; pies szczekający oznacza szczekaniem, jednocześnie pozostając w miejscu odnalezienia osoby lub w miejscu wydobywania się zapachu o największym natężeniu, aż do momentu dojścia przewodnika;
- aport rolki; pies rolkowy podbiera rolkę oznaczeniową przy osobie znalezionej lub w miejscu wydobywania się zapachu o największym natężeniu, następnie donosi rolkę w pysku do przewodnika, na linie doprowadza pamięciowo przewodnika do miejsca podebrania rolki;
- meldunek; pies meldunkowy decyduje o powrocie do przewodnika, po odnalezieniu osoby lub miejsca wydobywania się zapachu o największym natężeniu, składa meldunek w sposób określony przez przewodnika, następnie pies na linie doprowadza pamięciowo przewodnika do miejsca odnalezienia.

Fot. A. Wentkowska

CERTYFIKACJA PSÓW RATOWNICZYCH

Praca z pozorantem w ratownictwie wodnym. Fot. A. Wentkowska

kukrotnym wskazaniu przez psa jednej z próbek ratownicy górniczy zawęzili teren poszukiwań, docierając w końcu do miejsca spoczywania zwłok zaginionych górników. Podczas innego zdarzenia, w październiku 2013 r., dwóch mieszkańców Rogoźnicy wracało do domów przez pola. Jeden z nich nie dotarł na miejsce. Po kilkudniowych poszukiwaniach Policja poprosiła o zadysponowanie przewodnika z psem ze Stowarzyszenia Cywilnych Zespołów Ratowniczych z Psami STORAT. Bez pomocy psa, zwłok mężczyzny prawdopodobnie by nie odnaleziono. Kolejnym przykładem takiego działania była praca psów 16 stycznia 2010 r. na gruzowisku w Zabrze, gdzie nastąpił wybuch gazu. Spowodował on zawalenie się pierwszego piętra, stropu i dachu kamienicy. Do działań poszukiwawczych została użyta Specjalistyczna Grupa Poszukiwawczo-Ratownicza (SGPR) z Jastrzębia-Zdroju. Na miejsce udało się 8 ratowników, 2 psy ratownicze specjalności gruzowiskowej oraz 1 pies do wykrywania zapachu ludzkich zwłok. Wstępne informacje mówiły o odnalezionych trzech osobach rannych i jednej ofierze śmiertelnej. Po przybyciu i rozpoznaniu budynku pod względem bezpieczeństwa przewodnicy wprowadzili na gruzowisko psy ratownicze, które nie wykazały obecności żywych osób pod gruzami. Dwukrotne przeszukanie potwierdziło tę informację. Do przeszukania niszy w strukturze gruzowiska wykorzystano kamerę endoskopową z kosza drabiny. Nie stwierdzono obecności dodatkowych osób pod gruzami. Po tych działaniach zdecydowano o wprowadzeniu sprzętu ciężkiego. Katastrofa kolejowa pod Szczekocinami była pierwszą tak dużą akcją dla SGPR z Jastrzębia-Zdroju z użyciem psów ratowniczych. 3 marca 2012 r. do miejscowości Chałupki, w której doszło do zderzenia dwóch pociągów osobowych, wyruszyły m.in. dwa zastępy jastrzębskiej PSP: 12 ratowników, 5 psów ratowniczych i 1 pies zwłokowy. W początkowej fazie akcji wydobyto 14 ciał. Lokalizację jednej z ofiar potwierdzono z użyciem kamery wziernikowej, jednak ze względu na umiejscowienie niemożliwe było jej wydobicie. Ingerencja we wrakowisko mogła spowodować naruszenie stabilności wagonów, co stwarzało zagrożenie dla ratowników. Ofiarę wydobyto następnego dnia, wykorzystując ciężki sprzęt kolejowy.

CERTYFIKACJA

Egzaminy psów ratowniczych są podstawowym elementem kwalifikującym psy pod względem ich predyspozycji do pracy w każdej ze specjalności (lawinowej, terenowej, gruzowej, wodnej, tropiącej czy zwłokowej). Zdany egzamin jest dowodem owocnego szkolenia psa ratowniczego w danej specjalności i podstawą do włączenia psa do pracy w poszczególnych organizacjach ratowniczych: cywilnych i mundurowych. O dopuszczeniu do udziału w akcjach ratowniczych decydują poszczególne organizacje ratownicze według swoich własnych kryteriów. Mogą one stawiać również inne warunki, np. dodatkowa wiedza i umiejętności przewodnika – kursy radiowe, wspinaczkowe, limit wieku dla psa i człowieka, testy kondycyjne, regulaminowe wyposażenie, kursy pierwszej pomocy, okresowe powtarzanie egzaminów itp.

Szkolenie psa rozpoczyna się bardzo wcześnie, bo już w wieku 8–9 tygodni, na zasadzie zabawy w tzw. chowanego. Na początku pies wykonuje bardzo proste polecenia, za których poprawne wykonanie jest sownie nagradzany zabawą po to, aby ćwiczenia kojarzył z przyjemnościami. Dzięki temu jest u niego wyrabiana chęć szukania i poprawiana motywacja.

Pies uczony jest również innych zachowań, które – gdy zwierzę osiąga wiek około 1–1,5 roku – łączy się w całość, co skutkuje uzyskaniem określonych, czytelnych zachowań psa w przypadku odnalezienia człowieka (szczekanie, sposób oznaczania, ćwiczenia z pozorantami)¹¹. Szkoląc psa do pracy ratowniczej, można dodać element zachowania łowieckiego – poszukiwanie zdobyczy-nagrody, czyli cały ciąg tych zachowań: pies poszukuje zaginionego, następnie otrzymuje gryzak, jako zdobycz do złapania, czyli zagryzienia, a na końcu smakołyk od przewodnika, co symuluje wspólne spożywanie upolowanej zdobyczy. Wykorzystując wszystkie zachowania łowieckie, motywuje się psa najsilniej, zaspokajając wszystkie jego naturalne popędy związane z polowaniem. Używając tej

Trening sprawnościowy. Fot. E. Kukowka, źródło: archiwum prywatne A. Wentkowskiej

metody, można zauważyć, że podobnie jak w przypadku polujących wilków czy innych psowatych, zmęczenie fizyczne i psychiczne spowodowane przez intensywne polowanie (poszukiwanie) sprawia, że pies zjada zdobycz po krótkim odpoczynku (wyciszeniu). W treningu przekłada się to na sytuację, kiedy po „zagryzieniu” gryzaka pies i przewodnik przez dłuższą chwilę odpoczywają nad leżącą między nimi „zdobyczą” i dopiero potem przewodnik karmi psa, kładąc kawałki pokarmu tuż przy zabawce (lub po jej schowaniu)¹².

Każda INSARAG-owska¹³ grupa poszukiwawczo-ratownicza (GPR) powinna przyjąć standard certyfikacji dla psów poszukiwawczych obowiązujący w swoim kraju ojczystym. Zespoły z psami poszukiwawczymi, które nie spełniają własnych standardów krajowych, nie powinny być wykorzystywane w akcjach międzynarodowych. Wymagania dotyczące psów poszukiwawczych to towarzyskość, podstawowy stopień posłuszeństwa, komenda „Waruj” w sytuacjach zagrożenia, sygnalizacja obecności ofiary, podstawowa sprawność odpowiednia do prawdopodobnego środowiska wystąpienia katastrofy.

Przewodnicy powinni spełniać te same standardy fizyczne i zdrowotne co pozostali członkowie GPR oraz powinni posiadać następującą wiedzę i umiejętności:

- podstawową znajomość ogólnej opieki weterynaryjnej nad psami;
- podstawowe przeszkolenie w zakresie udzielania pierwszej pomocy;
- podstawową znajomość zagadnień dotyczących zarządzania akcją ratowniczą;
- umiejętność odpowiedniego umieszczania psów poszukiwawczych w kanelach podczas transportu w czasie mobilizacji i demobilizacji;
- znajomość procesów międzynarodowej kontroli granicznej dotyczących psów poszukiwawczych.

Regulaminy egzaminów dla psów ratowniczych zostały opracowane przez Komisję FCI (Federation Cynologique Internationale – Międzynarodowa Federacja Kynologiczna z siedzibą w Belgii) do psów ratowniczych i IRO (Internationale Rettungshunde Organisation – Międzynarodowa Organizacja Psów Ratowniczych z siedzibą w Austrii). Część organizacji ratowniczych, takich jak: PSP, OSP, STORAT, GOPR opiera swój system certyfikacji na zasadach opracowanych przez IRO.

PSP i OSP, czyli organizacje, które w Polsce skupiają największą liczbę psów ratowniczych i są oceniane według własnego regulaminu, przeprowadzają swoje egzaminy, które w szczegółach różnią się od tych, które organizowane są przez IRO i FCI. Zasady certyfikacji psów określa rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie zwierząt wykorzystywanych w akcjach ratowniczych¹⁴. Rozporządzenie wskazuje ponadto: gatunki i rasy zwierząt wykorzystywanych przez Państwową Straż Pożarną w akcjach ratowniczych, szczegółowe zasady szkolenia zwierząt, normy wyżywienia zwierząt, specjalności ratownicze oraz wzory dokumentacji szkolenia i żywienia zwierząt.

Szkolenie w zakresie specjalności ratowniczej jest prowadzone przez osoby szkolące psy ratownicze na potrzeby Państwowej Straży Pożarnej w czterech etapach i odbywa się w jednostkach organizacyjnych PSP. Pierwszy etap szkolenia obejmuje okres od przydzielenia przewodnikowi psa do sporządzenia przez co najmniej dwóch egzaminatorów oceny mentalności i przydatności psa do dalszego szkolenia. W tym okresie należy poddać psa socjalizacji środowiskowej oraz wyszkolić w zakresie podstaw posłuszeństwa. W przypadku uzyskania negatywnej oceny mentalności i przydatności psa do dalszego szkolenia zespół może być powtórnie poddany takiej ocenie po upływie od 3 do 4 miesięcy, a w przypadku uzasadnionym stanem zdrowotnym psa – nie później niż przed upływem 12 miesięcy od dnia uzyskania oceny negatywnej. Powtórna ocena mentalności i przydatności psa do dalszego szkolenia jest oceną ostateczną. Uzyskanie przez zespół powtórnej oceny negatywnej wyklucza psa z uczestniczenia w dalszym szkoleniu, co skutkuje wnioskiem egzaminatorów o wybrakowanie psa. Drugi etap szkolenia obejmuje okres od uzyskania pozytywnej oceny mentalności i przydatności psa do dalszego szkolenia do zdania przez zespół egzaminu gruzowiskowej specjalności ratowniczej, zwanego dalej „egzaminem gruzowiskowym”, klasy 0 albo egzaminu terenowej specjalności ratowniczej, zwanego dalej „egzaminem terenowym”, klasy 0 i uzyskanie gruzowiskowej specjalności ratowniczej klasy 0 albo terenowej specjalności ratowniczej klasy 0. W tym okresie psa należy wyszkolić w zakresie posłuszeństwa użytkowego i współpracy oraz lokalizacji osób i ich oznaczania. Trzeci etap szkolenia obejmuje okres od uzyskania przez zespół gruzowiskowej specjalności ratowniczej klasy 0 albo terenowej specjalności ratowniczej klasy 0 do zdania przez zespół

Trening motywacyjny. Fot. M. Kompała, źródło: archiwum prywatne A. Wentkowskiej

wiskowej specjalności ratowniczej, zwanego dalej „egzaminem gruzowiskowym”, klasy 0 albo egzaminu terenowej specjalności ratowniczej, zwanego dalej „egzaminem terenowym”, klasy 0 i uzyskanie gruzowiskowej specjalności ratowniczej klasy 0 albo terenowej specjalności ratowniczej klasy 0. W tym okresie psa należy wyszkolić w zakresie posłuszeństwa użytkowego i współpracy oraz lokalizacji osób i ich oznaczania. Trzeci etap szkolenia obejmuje okres od uzyskania przez zespół gruzowiskowej specjalności ratowniczej klasy 0 albo terenowej specjalności ratowniczej klasy 0 do zdania przez zespół

ASPEKTY PRAWNE DZIAŁAŃ RATOWNICZYCH

egzaminu klasy I tej specjalności ratowniczej. W tym okresie przeprowadza się szkolenie z zakresu technik i taktyki poszukiwań z wykorzystaniem psów ratowniczych, przygotowując zespół do egzaminu specjalności ratowniczej klasy I. Szkolenie to jest realizowane w ramach szkoleń przeprowadzanych przez wyznaczone przez Komendanta Głównego Państwowej Straży Pożarnej szkoły PSP lub ośrodki szkolenia PSP. Czwarty etap szkolenia obejmuje okres od zdania przez zespół egzaminu specjalności ratowniczej klasy I po raz pierwszy. W tym okresie przeprowadza się szkolenie doskonalące umiejętności zespołu. Zespół, który uzyskał gruzowiskową specjalność ratowniczą klasy I, co najmniej raz w roku kalendarzowym uczestniczy w szkoleniu w formie ćwiczeń centralnego odwołu operacyjnego lub wojewódzkiego odwołu operacyjnego.

Odmienne zasady certyfikacji psów ratowniczych przyjęte zostały przez pozostałe grupy poszukiwawczo-ratownicze o charakterze cywilnym, jak np. STORAT. STORAT jest Stowarzyszeniem Cywilnych Zespołów Ratowniczych z Psami, którego celem jest stworzenie na terenie całej Polski siatki zespołów ratowniczych (przewodnik z psem + nawigator), które, współpracując z Policją, włączają się do akcji poszukiwawczych, zwiększając szanse odnalezienia zaginionych. W dniu 16 maja 2001 r. STORAT stał się pierwszą w Polsce organizacją przyjętą w struktury IRO. STORAT kieruje się regulaminem FCI (i swoimi poszerzeniami), który jest zbieżny z IRO prawie w całości. Psy po zaliczeniu egzaminów Psa Poszukiwawczego i wybranej drugiej specjalności (gruzowy, tropiący, lawinowy) oraz dodatkowym zaliczeniu co najmniej dwóch akcji pozorowanych uzyskują licencję Psa Ratowniczego STORAT. Ze względu na konieczność utrzymania dobrego poziomu wyszkolenia licencja wydawana jest tylko na jeden rok (kalendarzowy). Grupa Podhalańska GOPR natomiast stosuje poszerzony regulamin IRO.

Jak z powyższego wynika, system certyfikacji zespołów ratowniczych (przewodnik + pies) jest różny w różnych organizacjach. Ze względu na zasadę jednolitego i spójnego dowodzenia podczas akcji poszukiwawczych wskazane byłoby ujednoczenie zasad dopuszczania psów ratowniczych do poszczególnych stopni egzaminów. Może to oznaczać zarówno respektowanie międzynarodowych certyfikatów, jak i opracowanie zasad wspólnych dla wszystkich grup poszukiwawczo-ratowniczych.

Rozważenia wymaga koncepcja uznania, aby podmiotem odpowiedzialnym za opracowanie zasad jednolitej certyfikacji (w tym uznawania egzaminów międzynarodowych) było Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, a podmiotem, który w praktyce przeprowadza egzaminy zarówno dla organizacji mundurowych, jak i cywilnych, była Państwowa Straż Pożarna. Koncepcja ta jednoznacznie wynika również z tego, iż to właśnie MSWiA (w celu usunięcia dotychczas funkcjonujących niejasności) powinno odpowiadać za prowadzenie spisu wszystkich GPR. Obecnie rejestr GPR na szczeblu centralnym jest prowadzony i na bieżąco aktualizowany przez Centrum Poszukiwań Osób Zaginionych KGP. Obecnie OPR nie informują Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o podjęciu współpracy z Krajowym Systemem Ratowniczo-Gaśniczym, stąd MSWiA nie ma pełnej wiedzy, jakie podmioty podpisały porozumienia. Wskazane zatem byłoby, aby Minister podjął działania zmierzające do ustalenia stopnia realizacji tych umów, w szczególności poprzez zintensyfikowanie współpracy, w zakresie swoich kompetencji, z podmiotami, które podpisały ww. porozumienia.

Wskazanie jednego podmiotu, który określałby uprawnienia dla zespołów ratowniczych, jak i prowadził aktualizowany spis GPR wraz z zespołami ratowniczymi, niewątpliwie przyczyniłoby się do uporządkowania obecnego stanu oraz eliminacji powstających na tym tle nieporozumień pomiędzy samymi GPR, jak i Policją i PSP.

KWESTIE PRAWNE

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich nie raz styka się ze sprawami osób zaginionych w różnych kontekstach. Badane w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich sprawy ujawniły problem dotyczący funkcjonowania oraz działań grup poszukiwawczo-ratowniczych w zakresie m.in. respektowania przez Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy międzynarodowych egzaminów dla psów ratowniczych, organizowania szkoleń i egzaminów specjalistycznych dających certyfikaty dla grup Ochotniczej Straży Pożarnej (OSP) i ochotników niezrzeszonych; wspólnych szkoleń i ćwiczeń Policji, grup poszukiwawczo-ratowniczych i straży pożarnej (PSP i OSP) w zakresie organizacji i prowadzenia poszukiwań na otwartym terenie.

Kilka lat temu Państwowa Straż Pożarna pomagała Policji (jako służbie wiodącej w zakresie zaginięć) tylko w niektórych przypadkach z wykorzystaniem strażaków PSP lub OSP, którzy przeszukiwali dany teren tyralierą. Obecnie natomiast PSP (przy wsparciu OSP) zapewnia szerokie spektrum środków, łącznie z nowymi metodami poszukiwań (tzw. szybkie trójki/czwórki), psami ratowniczymi oraz sprzętem specjalistycznym.

Działania w zakresie lokalizacji osób zaginionych mogą być realizowane również przez specjalistyczne zespoły poszukiwawcze z psami ratowniczymi z grup cywilnych lub inne podmioty ratownicze współdziałające z Krajowym Systemem Ratowniczo-Gaśniczym (np. Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe – WOPR czy Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe – GOPR), których zakres współdziałania określa właściwy terytorialnie plan ratowniczy. W niektórych sytuacjach Policja zwraca się do innych podmiotów, działających na zasadzie stowarzyszeń grup ratowniczo-poszukiwawczych, o pomoc w prowadzonych akcjach lub operacjach policyjnych. Nie ustalono jednakże wytycznych, które określają zasady włączania tych podmiotów w poszukiwanie osób zaginionych. Do działań poszukiwawczych z psami ratowniczymi mogą być dysponowane tylko zespoły posiadające ważną specjalność, poświadczoną właściwym dokumentem wydanym zgodnie z obowiązującymi przepisami. Pies ratowniczy uprawniony do działań to pies z aktualną licencją terenową/gruzowiskową I klasy Komendy Głównej Państwowej Straży Pożarnej. Egzaminy psów ratowniczych są podstawowym elementem kwalifikującym psy pod względem ich predyspozycji do pracy w każdej ze specjalności

(lawinowej, terenowej, gruzowiskowej, wodnej, tropiącej, czy zwłokowej). Zdany egzamin jest dowodem owocnego szkolenia psa ratowniczego w danej specjalności i podstawą do włączenia psa do pracy w poszczególnych organizacjach ratowniczych: cywilnych i mundurowych, o różnym systemie certyfikacji. Odmienności w dopuszczeniu do pracy psa ratowniczego skutkują wieloma konsekwencjami, które przekładają się bezpośrednio na skuteczność przeprowadzenia akcji poszukiwawczej. Przede wszystkim, Policja, prosząc o udział „cywilnych” zespołów przewodnik + pies, bierze na siebie odpowiedzialność za pracę psa nieposiadającego certyfikatu, co jednakże wcale nie musi świadczyć o braku umiejętności węchowych tego psa. W przypadku jednak przejścia takiego psa obok osoby poszukiwanej (co oczywiście może się przytrafić i psu certyfikowanemu) bez jej zauważenia (oznaczenia) policjant dowodzący akcją może narazić się na zarzut niedopełnienia obowiązków. Ponadto różne kryteria certyfikacji i dopuszczenia do pracy psów, przyjęte przez różne organizacje i grupy funkcjonujące w Polsce, prowadzą do konfliktów w szeregach samych grup poszukiwawczo-ratowniczych. Tarcia pomiędzy grupami ratowniczymi zdecydowanie nie wpływają na poprawę efektywności, budowanie jednolitego systemu poszukiwań oraz etos ratownika. A przecież jednym z najważniejszych czynników mających wpływ na szybkie odnalezienie osoby zaginionej i w efekcie uratowanie jej życia jest natychmiastowe zadysponowanie ratowników, co zwiększa szanse na jej przeżycie. Oznacza to również wysoką płynność w przepływie informacji pomiędzy Policją a strażą pożarną.

W trosce o zapewnienie sprawnych działań ratowniczych służb odpowiedzialnych za utrzymanie porządku i bezpieczeństwa w zakresie poszukiwania osób zaginionych Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o rozważenie potrzeby podjęcia stosownych działań legislacyjnych. Należy oczekiwać, że ze względu na zasadę jednolitego i spójnego dowodzenia podczas akcji poszukiwawczych wskazane będzie ujednoczenie zasad dopuszczania psów ratowniczych do poszczególnych specjalizacji. Rozwiązaniem może być respektowanie międzynarodowych certyfikatów lub opracowanie wspólnych zasad certyfikacji dla wszystkich grup poszukiwawczo-ratowniczych. Jedną z głównych korzyści ze stosowania zespołów z psami poszukiwawczymi jest ich zdolność do przeszukiwania dużych obszarów w stosunkowo krótkim czasie i pomoc w lokalizacji uwięzionych ofiar. Jak w tej stajni Augiasza ma się odnaleźć główny podmiot rozważań, czyli pies ratowniczy? Na szczęście same psy nie zwracają na to uwagi i kierując się wrodzonymi umiejętnościami węchowymi, instynktownie zmiernają do poszukiwanego celu, ratując niejednokrotnie setki istnień ludzkich.

¹ CKR-III-0754/3-./#/14 Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności.

² § 4 ust. 1 pkt 2 i ust. 2 pkt 2 oraz § 5 ust. 3 rozporządzenia MSW z dnia 13 grudnia 2012 r. w sprawie zwierząt wykorzystywanych w akcjach ratowniczych (Dz. U. poz. 1444).

³ Rekord długości tropu, po którym podążał pies, posługując się tylko węchem, należy do dobermana i wynosi 160 km.

⁴ B. Górny, *Nowoczesne szkolenie psów tropiących*, Warszawa, 2010, s. 32.

⁵ Tamże.

⁶ Tamże, s. 33.

⁷ J. Monkiewicz, J. Wajdzik, *Kynologia. Wiedza o psie*, Wrocław, 2003, s. 70.

⁸ A. Brzezicha, *Twój przyjaciel pies. Wychowanie i szkolenie użytkowo-obronne*, Warszawa 2002, s. 6.

⁹ T. Kaleta, K. Fiszdrom, *Wybrane zagadnienia z genetyki i zachowania się psów* Warszawa 2002, s. 118–119.

¹⁰ Ch. Judah, *Training a Search and Rescue Dog: for Wilderness Air Scent*, 2014; *American Rescue Dog, Search and Rescue Dogs: Training the K-9 Hero*, 2002.

¹¹ Górski, *Pies ratowniczy na otwarte przestrzenie*, <http://www.gopr-podhale.pl/wpis.php/w.108/m.2/s.5>

¹² B. Górny, *Nowoczesne szkolenie psów ratowniczych*, Warszawa 2010, s. 23, zob. również R. Gerritsen, R. Haak, *K9 Search and Rescue: A Manual for Training the Natural Way (K9 Professional Training Series)*, 2014.

¹³ ISARAG (International Search and Rescue Advisory Group) – Międzynarodowa Grupa Doradcza ds. Poszukiwania i Ratownictwa działająca w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 grudnia 2012 r. w sprawie zwierząt wykorzystywanych w akcjach ratowniczych.

Summary

Dogs in Augean stables – about legal regulations on rescue dogs

According to police statistics, about 17-20 thousand people disappear in Poland every year. Two thousand of them are never found. The Police implemented and continuously improves the system of searching missing persons. However, procedures are often imperfect. Sometimes it results in the situation that searching begins too late, especially in cases in which time is crucial. Moreover, criteria of including rescue dogs in the process of searching are still defined unclearly and dogs' effectiveness often remains underestimated. Dogs' skills in searching in large area in relatively short time and their help in identification of location of the trapped victims are the greatest benefits of using teams with rescue dogs. In order to ensure efficient rescue actions taken by services responsible for maintenance of order and safety in the area of searching missing persons, an Ombudsman asked Minister of the Interior to take into consideration the need to introduce some legislative changes. It should be expected that by virtue of the rule of coherent and uniform commandment during search action it is advisable to unify the rules of including rescue dogs in particular specialties. Recognition of international certificates and development of common principles of certification for all search and rescue groups might be solutions to the above.

Tłumaczenie: Joanna Łaszyn, WP